



## DİLBİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE TANIM SORUNU VE AD TANIMI\*

Tahir KAHRAMAN\*\*

### ÖZET

**Giriş:** Tanım cümleleri tanımlanan şeyin bütün özelliklerini ve türlerini kapsayıcı olmalı; ona zıt olan, onunla ilgisiz olan öğeleri de dışarıda bırakmalıdır. Ayrıca; *ayrıntılara girmemek, geniş ve genel anlamlı sözcüklerle oluşturulmak, açık ve duru anlatımlı olmak, çabuk öğrenilebilmek ve kolayca unutulmamak* da bir tanımın en önemli nitelikleridir.

**Kavramsal Çerçeve:** Kitaplarında ya da yazılarında “ad” konusu işlenen ve “Kaynaklar” bölümünde kitaplarına ya da yazılarına ilişkin kaynak bilgisi verilen Ahmet Topaloğlu, Doğan Aksan, Engin Yılmaz, Haydar Ediskun, Himmet Biray, İlhan Ayverdi, Mehmet Hengirmen, Muharrem Ergin, Muhittin Bilgin, Neşe Atabay – İbrahim Kutluk – Sevgi Özel, Tahir Nejat Gencan, Tahsin Banguoğlu, TDK - Türkçe Sözlük, Vecihe Hatiboğlu, Zeynep Korkmaz; doğal olarak birer “ad” tanımı da yapmışlardır.

**Tartışma:** Bu tanımlarda değişik sayıda eksikler ya da yanlışlar bulunmaktadır. Söz konusu on beş kaynaktaki ad tanımlarında bulunan eksikler, yanlışlar birlikte ele alındığında şu yedi maddede incelenebilir:

1. Gereksiz sözcük kullanılarak tanımın uzatılması,
2. Ad tanımına uygun olmayan sözcükler kullanılması,
3. Adın tanımının -“ada ad denir” biçiminde – kendisiyle yapılması,
4. Ayrıntılara girilmesi,
5. “Kavram adları”nın tanımın kapsamı dışında bırakılması,
6. “Öbek biçiminde adlar”ın tanımın kapsamı dışında bırakılması,
7. Adın tanımının, başka sözcük türlerinin tanımlarıyla karıştırılması.

\*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

\*\* Yrd. Doç. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, El-mek: tahir.kahraman@deu.edu.tr

### Sonuç ve Öneriler:

Bilindiği gibi; Türk Dilbilgisinde, “ad” teriminin iki değişik anlamı vardır:

1. Bu terim, “ad, sıfat, adıl, belirteç” türlerini kapsayacak anlamda kullanılmaktadır. “Ad” sözcüğünün, daha çok dilbilgisi yayınlarında ve derslerinde bu anlamda kullanılabildiğini görüyoruz. Bu anlamdaki “ad”a “geniş anlamda ad” diyebiliriz. (Engin Yılmaz, buna “ad” değil, “isim” denmesini önermektedir.)
2. Dilbilgisi yayınlarında ve derslerinde, “ad” sözcüğünün “sıfat, adıl, belirteç” türlerini içermeden, onları dışarıda bırakacak bir anlamda kullanılması da yaygındır. Toplumsal yaşamda ise, her zaman bu anlamda kullanılmaktadır. Bu anlamdaki “ad”a “dar anlamda ad” diyebiliriz.

Yukarıya yazıp değerlendirdiğimiz ad tanımlarının bulunduğu kaynakların yazarları, “ad” teriminin anlamına ilişkin böyle bir ayırım yapmıyorlar ya da bu ayırımı gözeterek tanımlarını oluşturmuyorlar. Türkçedeki sözcükleri “ad, sıfat, adıl, belirteç, fiil, ilgeç, bağlaç, ünlem” adlarıyla sekiz türe ayırdıktan sonra; “ad” başlığı altında yapılan tanımlar, ancak “dar anlamda ad” tanımları olabilir, Söz konusu kaynaklardaki tanımların üstlerindeki başlıklardan ve onları oluşturan kimi sözcüklerden de; bunların “dar anlamda ad” tanımları oldukları anlaşılmaktadır.

Yanlış anlamaları önlemek ve bilgileri netleştirmek için; biz, “geniş anlamda ad” ile “dar anlamda ad” tanımlarını ayrı yapacağız.

“Geniş anlamda ad”ın tanımı şöyle yapılabilir:

Geniş anlamda ad: Varlıkların – kavramların, bunların özelliklerinin, eylemlerin yapılış – oluşların oluş özelliklerinin dildeki karşılığı olan sözcüklere ve sözcük öbeklerine ad denir.

Şimdi de yukarıya alıntılıdığımız tanımlara yönelttiğimiz eleştiriler doğrultusunda, onlardaki eksiklikleri tamamlayacak, yanlışları düzeltecek özelliklere sahip bir “dar anlamda ad” tanımı yapalım:

Dar anlamda ad: Varlıkların ve kavramların dildeki karşılığı olan sözcüklere ve sözcük öbeklerine ad denir.

Bu tanımda; anlamı belirsiz – dağınık sözcüklere yer verilmemiş, gereksiz sözcük kullanılmamış, “ada ad denir” yanlışlığına düşülmemiş, ayrıntılara girilmemiş; kavram adları, öbek biçiminde adlar ve kimi ad türleri kapsam dışı bırakılmamıştır. Ayrıca, varlıkların- kavramların birtakım ölçü birimleriyle karşılıkları akla gelmesin diye “dildeki karşılığı olan” öbeği ile sınırlama yapılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Ad, tanım, ad tanımı

### Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 10/3 Winter 2015



## DEFINITION PROBLEM AND DEFINITION OF NOUN IN GRAMMER TEACHING

### STRUCTURED ABSTRACT

**Introduction:** Definition phrases must be inclusive of all the specifications and types of what's defined; must leave out frames which opposite and irrelevant to it. Besides, not going into details, being formed with wide and general meaningful words, being clear and limpid expression, being learned quickly and not being forgotten easily are the best significant qualities of a definition.

**Theoretical Frame:** Ahmet Topaloğlu, Doğan Aksan, Engin Yılmaz, Haydar Ediskun; İlhan Ayverdi, Mehmet Hengirmen, Muharrem Ergin, Muhittin Bilgin, Neşe Atabay – İbrahim Kutluk – Sevgi Özel, Tahir Nejat Gencan, Tahsin Banguoğlu, TDK - Turkish Dictionary, Vecihe Hatiboğlu, Zeynep Korkmaz in whose books and articles are discussed a subject of noun and informed of reference a bout in part of references; define of noun naturally.

**Discussion:** There are different numbers of lackings or wrongs in these definitions. Lackings and wrongs, in the said fifteen sources, can be analyzed in the following seven items taken together:

1. Extending the definition using unnecessary words,
2. Using words that are not in accordance whit the noun definition,
3. The definition of noun is made in format of “noun is called noun”,
4. Going in to details,
5. Excluded from the scope of the definition of “the notion noun”,
6. Excluded from the scope of the definition of the noun phrase in the form,
7. Mixed the definition of noun with the definition of the other word types.

**Result and Suggestions:** “As is known; in Turkish Grammar, term of ‘noun’ is used in two meanings in teaching grammar:

This term is used in the sense to include “noun, adjective, pronoun, adverb”. We see that “noun” word can be used in this sense, mostly in publications and courses in grammer. We can say “wide meaning of noun” to in this sense “noun”. (Engin Yılmaz suggests not to say “noun”, to say “name”).

In grammar publications and courses, the using of a sense of leaving out of “pronoun, adverb, adjective” types of “noun” word is common. In social life, it is used in this sense everytime. We can say “narrow meaning of noun” to in this sense “noun”.

The forementioned authors don't make such a distinction concerning the meaning of the term “noun” or don't create the definitions by considering this distinction. After the separation eight

### Turkish Studies

species in Turkish words “noun, adjective, pronoun, adverb, verb, preposition, conjunction, interjection”; the definitions made under the name of title, solely can be “narrow meaning of noun” definitions. From titles on top these definitions and forms of some words in them; are understood to be “narrow meaning of noun” definitions. To avoid misunderstandings and clarify informations; we will make separate definitions of “wide meaning of noun” and “narrow meaning of noun”.

“wide meaning of noun” can be defined:

Wide meaning of noun: words and words phrases which equal to entities –notions, their specialties, doing and being of actions, form specialties in a language are called “noun”.

Now, in the direction of lining up quoted criticisms we headed, we make a definition “narrow meaning of noun” which will complete lack of them and has properties to correct misunderstandings.

Narrow meaning of noun: words and word phrases which equal to entities and notions in a language are called “noun”.

In this definition; isn’t given a place for ambiguous-diffuse words, isn’t used unnecessary words, isn’t been on the wrong track of “noun is called noun”, isn’t entered into details; isn’t excluded notion nouns, phrase formed nouns and some noun types. Besides, phrase which corresponds to the language is limited not to come back equivalents with some unit of measures of nouns.

**Key Words:** noun, definition, definition of noun.

## Giriş

Herhangi bir bilgiyi öğretirken konuya ilişkin tanımlar yaparız, öğrenirken de yapılmış tanımlarla karşılaşırız. Tanımlar; öğretimde kullandığımız yöntemlere bağlı olarak öğretme ya da öğrenme metnimizin başında, ortasında, sonunda olabilir. Tanım cümlesi, konumuzun özünü içeren bir yoğun bilgi cümlesidir; tanımını yapacağımız konunun en seçkin, en önemli, en belirgin özelliklerini kapsamalıdır. Kamus – 1 Türki “ta’rif” sözcüğünün anlamını şöyle vermektedir: “2. *Bir ilim ve fenne müte’allik bir maddeyi, efradını cami’ ve agyarını mani’ olacak bir ‘ibare ile anlatma*” (Sami, 1317, 415) Misalli Büyük Türkçe Sözlükte ise, “tanım” şöyle açıklanmaktadır: “*Bir şey veya yeri temel öğeleri ve özellikleriyle anlatan söz dizisi, târif*” (Ayverdi, 2011, 1199)

Bu açıklamalardan yararlanarak ve onda bulunması gereken anlatım özelliklerini de katarak bir tanımın en önemli niteliklerini belirleyelim. Tanım cümlesi;

1. Tanımlanan bilginin – maddenin – konunun bütün özelliklerini, öğelerini, türlerini ve ayrıntılarını kapsamalıdır.
2. Tanımlanana yabancı olan, zıt olan, onunla ilgisi olmayan öge ve bilgileri dışarıda bırakmalıdır.
3. Tanımlanan şeye ilişkin ayrıntıları birer birer saymamalı, belirtmemelidir. Çünkü, ayrıntıların hepsini belirtmeye yönelirse tanım çok uzar, tanım cümlesi olmaktan çıkarak bir bilgi verme metnine dönüşür. Ayrıntıların bir bölümünü vermekle yetinirse, öteki ayrıntıları kapsama özelliğini yitirir.
4. Kapsayıcı olabilmesi için, genel ve geniş anlamlı sözcüklerle oluşturulmalıdır.

## Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 10/3 Winter 2015



5. Dili açık, duru ve anlaşılır olmalıdır.
6. Öğrenilmesi kolay olmalı, çabuk unutulmamalıdır.

### Bulgular ve Tartışma

Bir tanımın nasıl oluşturulması gerektiğini böylece belirledikten sonra, dilimizdeki sekiz sözcük türünden biri olan “ad”ın, önemli Türk Dilbilgisi kaynaklarında nasıl tanımlandığına bakalım:

“Canlı varlıklarla nesnelere, kavramları, duyguları vb. belirtmeye yarayan kelime türü. (Ahmet Topaloğlu, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü)

“Ad terimi, doğadaki canlı ve cansız varlıkları, duygu, olay ve durumları belirlemeye yarayan, bunları adlandıran öğeler için kullanılmıştır.” (Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim II. cilt)

“Adlandırma işlemi (süreci) sonucunda zihnimizdeki tasarım ve tasarımların raslantısal olarak ve toplumsal bir uzlaşma sonucunda oluşturulan dil bilgisel karşılıkları” (Engin Yılmaz, Adın Tanımına Yeni Bir Yaklaşım, Turkish Studies, Volume 5, Issue 4, Fall 2010)

“Varlıkları ya da eylemleri bildiren, tanıtan kelimeye isim denir.” (Haydar Ediskun, Türk Dilbilgisi)

“İsimler, bilinen bütün canlı ve cansız varlıklara insanlar tarafından verilen adlardır.” (Himmet Biray, İsimler ve İsimlerin Sınıflandırılması)

“Varlıkları birbirinden ayırmaya, tek tek veya cins cins karşılamaya yarayan kelime, isim” (İlhan Ayverdi, Misalli Büyük Türkçe Sözlük)

“Varlıkları bildiren sözcüklere ad denir.” (Mehmet Hengirmen, Türkçe Dilbilgisi)

“İsimler canlı, cansız bütün varlıkları ve mefhumları tek tek veya cins cins karşılayan; varlıkların ve mefhumların adları olan kelimelerdir.” (Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi)

“Varlıkları, duygu ve düşünceleri, durumları bildiren, karşılayan sözcüklere ad denir.” (Muhittin Bilgin, Anlamdan Anlatıma Türkçemiz)

“Adlar, evrendeki bütün canlı ve cansız varlıkları, duygu ve düşünceleri, durumları, bütün bunların birbirleriyle olan ilgilerini karşılayan sözcüklerdir. (Neşe Atabay – İbrahim Kutluk – Sevgi Özel, Sözcük Türleri I)

“Adlar, tanıtmak için varlıklara verilmiş (takılmış) sözcüklerdir.” (Tahir Nejat Gencan, Dilbilgisi)

“Gerçekte veya tasavvurda bir varlığa ad olan kelimelere ad (substantif) deriz.” (Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri)

“Bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz, isim” (TDK, Türkçe Sözlük)

“ad: Varlıkları bildiren kelime” (Vecihe Hatiboğlu, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü)

“Adlar, evrendeki canlı ve cansız bütün varlıkları, insan tasavvurundaki somut ve soyut bütün kavramları tek tek ya da tür olarak karşılayan sözlerdir.” (Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri)

### Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 10/3 Winter 2015



Bu ad tanımlarının, “tanım” kavramına ve “ad tanımı”na uygun olmayan yönlerini belirleyip toplu olarak değerlendirelim:

1. Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlük’ü; adı, “*bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz*” olarak tanımlamıştır. Buradaki “bir kimse”nin “insanları” karşıladığı anlaşılmalı birlikte, “bir şey”in nelerin karşılığı olarak kullanıldığı tam bilinmemektedir. Dolayısıyla, bu öbeğin kullanılması tanımda belirsizliğe yol açmaktadır.

Doğan Aksan, Himmet Biray, Muharrem Ergin, Neşe Atabay – İbrahim Kutluk – Sevgi Özel ve Zeynep Korkmaz; tanımlarında, adların “(evrendeki) canlı ve cansız (bütün / her türlü) varlıkları karşılayan / anlatan sözcükler” olduklarını yazmışlardır. Bu tanımlarda “evrendeki, bütün, her türlü, canlı, cansız” sözcüklerinin kullanılması, gereksiz yere tanımları uzatmaktan başka bir sonuç doğurmamaktadır. Çünkü, yalnız “varlık” sözcüğü kullanılsaydı, “evrendeki, bütün, her türlü, canlı, cansız” varlıkları zaten karşılamış olacaktı. Ahmet Topaloğlu’nun tanımındaki “canlı varlıklarla nesnelere” sözcüklerinin yerine de “varlıklar” sözcüğü yeterli olacaktı.

Kısacası; bu maddede söz konusu edilen dilciler, ad tanımlarında “gereksiz ya da anlamı belirsiz sözcükler kullanarak tanımlarını uzattıkları” için eleştirilmiştir. Nitekim; Haydar Ediskun’un, Tahir Nejat Gencan’ın, Tahsin Banguoğlu’nun ve Vecihe Hatiboğlu’nun tanımlarındaki “varlık” sözcükleri, aynı anlamı vermek için yeterli olmuştur.

Zeynep Korkmaz’ın tanımında bulunan “*insan tasavvurundaki somut ve soyut bütün kavramları*” öbeğindeki “kavramları” sözcüğünün sıfatları için de aynı eleştiri yapılabilir. Burada da “kavramları” sözcüğü tek başına kullanılsaydı, sıfatlarının anlamlarını da kapsayarak yeterli olacaktı.

2. Ahmet Topaloğlu’nun tanımındaki “belirtmeye yarayan”, Doğan Aksan’ın tanımındaki “belirlemeye yarayan”, Engin Yılmaz’ın tanımındaki “dil bilgisel”, Haydar Ediskun’un tanımındaki “bildiren, tanıtan”, Tahir Nejat Gencan’ın tanımındaki “tanıtmak, verilmiş (takılmış)” Vecihe Hatiboğlu’nun tanımındaki “bildiren”, Türk Dil Kurumunun tanımındaki “anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye”; ad tanımına uygun olmayan, iyi seçilmemiş sözcüklerdir. Çünkü; bunlardan “açıklama, anlatma, tanımlama, tanıtmak”; “birçok özelliği, birçok sözcükle ve uzun sürede söyleme” anlamları taşıyan sözcüklerdir. Bu nedenle; bir ya da birkaç sözcükten oluşan ve genellikle tek varlığın – kavramın karşılığı olarak kullanılan “ad” tanımlanırken değil, bir metin boyutundaki açıklamalardan, tanıtmalardan söz edilirken kullanılabilirler. “belirlemeye – belirtmeye yarayan, belirten” gibi sözcükler, çok değişik anlamlarda kullanılabilen ve “belirten öge, belirtilen öge, adın belirtme durumu, belirtme sıfatı” gibi dilbilgisi terimleri içinde de geçen, anlaşılması – tasarlanması zor belirsiz anlamlar taşıyan sözcüklerdir. “bildiren, verilmiş, takılmış” da, ilk olarak maddi anlamlar çağrıştıran; yani bir “bildirimciyi, vericiyi, takıycıyı” akla getiren sözcüklerdir. Özellikle halkımızın kullandığı “ad ver-, ad tak-“ öbeklerinden esinlenerek kullanıldıklarını sandığımız “verilmiş, takılmış” sözcükleri bu tanıma hiç uygun düşmemişlerdir. Çünkü; “ad vermek, ad takmak” denebilir ama “sözcük vermek, sözcük takmak” öbekleri Türkçe’nin kullanımına hiç uymaz. Engin Yılmaz’ın kullandığı “dil bilgisel” sözcüğünden de, “adların, dilin birer ögesi değil, dilbilgisinin birer ögesi oldukları” anlamı çıkmaktadır. Oysa adlar, söz konusu tanımdaki gibi “tasarım ve tasarımların dil bilgisel karşılıkları” değil, “dilsel karşılıkları”dır.

3. Himmet Biray’ın tanımındaki “*isimler (...) adlardır*” anlatımı ve Tahsin Banguoğlu’nun tanımındaki sadeleştirilirse “*adlara ad deriz*” biçimini alacak olan “... ad olan kelimelere ad (substantif) deriz” anlatımı; bir terimi kendisiyle tanımlamaya çalışmaktan başka bir sonuç doğurmamaktadır. “okula okul denir”, “şiire şiir denir”, “kuşa kuş denir”, “taşa taş denir” tanımları ne kadar yararlı ve isabetli tanımlarsa; bu ad tanımları da öyle doğru, yararlı ve isabetlidir. Bir

### Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 10/3 Winter 2015



kavramı kendisiyle tanımlamak, okuyucuya – öğrenciye, o kavrama ilişkin hiçbir önemli bilgi vermez. Okuyucunun – öğrencinin eski bilgilerine katkı yapmaz. Bu nedenle, böyle tanımlara “sıfır değerli tanım” diyebiliriz.

Tanımını, “İsimler (...) varlık ve mefhumların adları olan kelimelerdir.” anlatımıyla bitiren Muharrem Ergin’in bu yargısı da “isimler adlardır” biçiminde sadeleştirilebilir. Dolayısıyla, aynı anlam tanıma katılan başka sözcüklerle yumuşatılsa da, bu tanım da yukarıdaki iki tanıma eklenebilir.

4. Muharrem Ergin ve Zeynep Korkmaz, adın görevinin ”varlıkları ve kavramları karşılamak / anlatmak” olduğunu tanımlarında belirtmişlerdir. Buna karşın; Himmet Biray, Haydar Ediskun, İlhan Ayverdi, Mehmet Hengirmen, Tahir Nejat Gencan, Vecihe Hatiboğlu; adın görevinin yalnızca “varlıkları tanıtmak / karşılamak / bildirmek” olduğunu ya da adların “varlıklara verilmiş (takılmış) sözcükler” olduğunu yazmışlardır. Böylece; “*durum, düzen, emek, iş, olgu, sevgi, sezgi, sorun, temsil...*” gibi kavram adları bu tanımların kapsamı dışında kalmıştır. Tahsin Banguoğlu’nun tanımındaki “tasavvurda bir varlığa” ve Türk Dil Kurumunun tanımındaki “bir şeyi anlatmaya...” anlatımlarının ise, kavram adlarını kapsayıp kapsamadığı açık ve net olarak anlaşılmamaktadır.

5. Doğan Aksan’ın, Muhittin Bilgin’in ve Neşe Atabay – İbrahim Kutluk – Sevgi Özel’in tanımlarında “*durum, duygu, düşünce, olay*” sözcüklerini kullanmaları; “tanımda ayrıntılara girme” sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla, bu dilcilerin tanımları ayrıntılara girmenin sakıncalarını taşımaktadır. Bu sözcüklerle belirtmek istenen adlar birer kavram adıdır. Oysa, dilde “*durum, duygu, düşünce, olay*” adları dışında da birçok kavram adı bulunmaktadır. Tanıma yalnız bu kavram adlarını alıp “hayal, inanç, toplumsal değerler...” gibi birçok kavrama ilişkin adları dışarıda bırakmak tanımın kapsayıcılık özelliğini bozmaktadır.

İlhan Ayverdi’nin ve Muharrem Ergin’in tanımlarında “tek tek, cins cins” sözcüklerinin kullanılması da ayrıntılara girme değildir. Bunlardaki “tek tek” sözcükleri tekil adların ya da özel adların, “cins cins” ikilemesi de tür adlarının (cins isimlerinin) karşılığı olarak kullanılmış olmalıdır. Çünkü, bunların dışındaki ad türlerini kapsamaya uygun değildir. Ancak, buradaki gibi, ad türlerinin kimileri yazılarak ayrıntılara girilince “*somut ad, soyut ad; çoğul ad, topluluk adı; basit ad, türemiş ad, birleşik ad, öbek biçiminde ad*” türleri tanımın kapsamı dışında kalmışlardır. Dolayısıyla, tanımın kapsayıcılık özelliği bozulmuştur.

6. Yukarıya alıntılıdığımız ad tanımlarından Doğan Aksan’ın dışında kalanlar; adların birer “söz, sözcük (kelime)” olarak anlatımda görev yaptıkları öngörüsüne dayanılarak oluşturulmuşlardır. Doğan Aksan ise, tanımında “öğeler” sözcüğünü kullanarak daha genel bir anlatımı seçmiştir.

Türkçedeki adlar, anlatım içinde çeşitli biçimlerde çekimlenerek “özne, nesne, tümleç, yüklem; belirten, belirtilen...” gibi görevlerde kullanılırlar. Bu görevlerde “tek sözcük” biçimindeki adlar da “sözcük öbeği” biçimindeki adlar da kullanılabilirler.

Örnek: İşçiler toprağı kül gibi savuruyorlardı.  
Özne nesne ilgeç öbeğinin ad ögesi

Bu cümledeki üç adın her biri tek sözcük biçimindedir. Ancak, bu cümledeki aynı öğeleri şöyle de oluşturulabilirdi:

### Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 10/3 Winter 2015



Sigortasız işçiler kazıdan çıkan toprağı mangal külü gibi savuruyorlardı.  
Özne nesne ilgeç öb. ad ögesi

Görüldüğü gibi, burada aynı görevlerde kullanılan adlar birer öbek biçimindedir. Bu nedenle, ad tanımlarının yalnız tek sözcükten oluşan adları değil, öbek biçimindeki adları da kapsamı gerekmektedir. Dolayısıyla; eksiksiz bir ad tanımı “söze, sözcüğe (kelimeye) ad denir” biçiminde değil, “sözcük ve sözcük öbeklerine ad denir” biçiminde bitirilmelidir. Böyle yapılmazsa, öbek biçimindeki adlar tanımın kapsamı dışında kalacağı için, tanımın kapsayıcılık özelliği bozulmuş olur.

7.Haydar Ediskun’un tanımındaki “eylemleri bildiren” anlatımı, ad tanımıyla fiil tanımının; Neşe Atabay – İbrahim Kutluk – Sevgi Özel’in tanımlarındaki “bütün bunların birbirleriyle olan ilgilerini” anlatımı, ad tanımıyla ilgeç ya da bağlaç tanımlarının karıştırılmasına neden olmaktadır. Çünkü; “eylemleri bildiren” sözcüklere fiil, “ilgi” bildiren sözcüklere ilgeç ya da bağlaç denilmektedir. Engin Yılmaz’ın, adı “... zihnimizdeki tasarım ve tasarımların (...) dil bilgisel karşılıkları” biçiminde tanımlaması da, adların öteki sözcük türleriyle karıştırılmasına neden olmaktadır. Çünkü; “zihnimizdeki tasarım ve tasarımların” karşılıkları yalnız adlar değil, dildeki tüm sözcüklerdir.

### Sonuç ve Öneriler

Bilindiği gibi; Türk Dilbilgisinde, “ad” teriminin iki değişik anlamı vardır:

1. Bu terim, “ad, sıfat, adıl, belirteç” türlerini kapsayacak anlamda kullanılmaktadır. “Ad” sözcüğünün, daha çok dilbilgisi yayınlarında ve derslerinde bu anlamda kullanılabildiğini görüyoruz. Bu anlamdaki “ad”a “geniş anlamda ad” diyebiliriz. (Engin Yılmaz, buna “ad” değil, “isim” denmesini önermektedir.)

2. Dilbilgisi yayınlarında ve derslerinde, “ad” sözcüğünün “sıfat, adıl, belirteç” türlerini içermeyen, onları dışarıda bırakacak bir anlamda kullanılması da yaygındır. Toplumsal yaşamda ise, her zaman bu anlamda kullanılmaktadır. Bu anlamdaki “ad”a “dar anlamda ad” diyebiliriz.

Yukarıya yazıp değerlendirdiğimiz ad tanımlarının bulunduğu kaynakların yazarları, “ad” teriminin anlamına ilişkin böyle bir ayırım yapmıyorlar ya da bu ayırımı gözetenek tanımlarını oluşturumuyorlar. Türkçedeki sözcükleri “ad, sıfat, adıl, belirteç, fiil, ilgeç, bağlaç, ünlem” adlarıyla sekiz türe ayırdıktan sonra; “ad” başlığı altında yapılan tanımlar, ancak “dar anlamda ad” tanımları olabilir, Söz konusu kaynaklardaki tanımların üstlerindeki başlıklardan ve onları oluşturan kimi sözcüklerden de; bunların “dar anlamda ad” tanımları oldukları anlaşılmalıdır.

Yanlış anlamaları önlemek ve bilgileri netleştirmek için; biz, “geniş anlamda ad” ile “dar anlamda ad” tanımlarını ayrı yapacağız.

“Geniş anlamda ad”ın tanımı şöyle yapılabilir:

Geniş anlamda ad: *Varlıkların – kavramların, bunların özelliklerinin, eylemlerin yapılış – oluşların oluş özelliklerinin dildeki karşılığı olan sözcüklere ve sözcük öbeklerine ad denir.*

Şimdi de yukarıya alıntıladığımız tanımlara yönelttiğimiz eleştiriler doğrultusunda, onlardaki eksiklikleri tamamlayacak, yanlışları düzelterek özelliklere sahip bir “dar anlamda ad” tanımı yapalım:

Dar anlamda ad: *Varlıkların ve kavramların dildeki karşılığı olan sözcüklere ve sözcük öbeklerine ad denir.*

### Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 10/3 Winter 2015





Bu tanımda; anlamı belirsiz – dağınık sözcüklere yer verilmemiş, gereksiz sözcük kullanılmamış, “ada ad denir” yanlışlığına düşülmemiş, ayrıntılara girilmemiş; kavram adları, öbek biçiminde adlar ve kimi ad türleri kapsam dışı bırakılmamıştır. Ayrıca, varlıkların- kavramların birtakım ölçü birimleriyle karşılıkları akla gelmesin diye “dildeki karşılığı olan” öbeği ile sınırlama yapılmıştır.

### **KAYNAKÇA**

- AKSAN Doğan, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980
- ATABAY Neşe, KUTLUK İbrahim, ÖZEL Sevgi, Sözcük Türleri I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1976
- AYVERDİ İlhan, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Milliyet – Kubbealtı, İstanbul 2011
- BANGUOĞLU Tahsin , Türkçenin Grameri, Baha Matbaası, İstanbul 1974
- BİLGİN Muhittin, Anlamdan Anlatıma Türkçemiz, Anı Yayıncılık, Ankara 2006
- BİRAY Himmet, “İsimler ve İsimlerin Sınıflandırılması”, Türk Gramerinin Sorunları II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999
- EDİSKUN Haydar, Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul 1985
- ERGİN Muharrem, Türk Dil Bilgisi, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1972
- GENCAN Tahir Nejat, Dilbilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1979
- HATİBOĞLU Vecihe, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1969
- HENGİRMEN Mehmet, Türkçe Dilbilgisi, engin yayınları, Ankara 1997
- KORKMAZ Zeynep, Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003
- SAMİ Şemsettin, Kamus-ı Türki, Çağrı Yayınları: 2, İstanbul 1987
- TOPALOĞLU Ahmet, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1989
- TÜRK DİL KURUMU, Türkçe Sözlük, Ankara 1998
- YILMAZ Engin, Adın Tanımına Yeni Bir Yaklaşım, Turkish Studies, Volume 5, Issue 4, Fall 2010, 743 - 746

---

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*  
Volume 10/3 Winter 2015



---

**Citation Information/Kaynakça Bilgisi**

KAHRAMAN, T., Dilbilgisi Öğretiminde Tanım Sorunu ve Ad Tanımı, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/3 Winter 2015, p. 553-562, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7660>, ANKARA-TURKEY

---

**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*  
Volume 10/3 Winter 2015

